

Кз 894.342-1

АРХИВТІК
ҚОР

Неміс оккупанттарына өлім келсін!

КАЗАҚТЫҢ ҮЛГІЛІ ӘДЕБИЕТІ

АБАЙ

Таңдамалы
өлеңдер

АЛМАТЫ — 1944

ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ ЧЛЕНСТВО

Кз. 858.

ССРС ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ҚАЗАҚ ФИЛИАЛЫ

ТІЛ, ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ТАРИХ ИНСТИТУТІ

АБАЙ

894.342-1

А 13

ТАҢДАМАЛЫ
ӨЛЕҢДЕРІ

858.

ҚАЗАҚТЫҢ БІРІККЕН МЕМЛЕКЕТТІК БАСПАСЫ
АЛМАТЫ — 1944

824.312
A 13

ТАНДАМА
ӨЛЕНДЕР

ҚАН СОНАРДА

Қан сонарда бүркітші шығады аңға,
Тастан түлкі табылар аңдығанға,
Жаксы ат пен тату жолдас бір ғанибет,
Ыңғайлы, ықшам киім аңшы адамға.
Салаң етіп жолықса қайтқан ізі,
Сағадан сымпың қағып із шалғанда:
Бүркітші тау басында, қағушы ойда,
Іздің бетін түзетіп аңдағанда.
Томағасын тартқанда бір қырымнан,
Қыран күс көзі көріп самғағанда.
«Төмен ұшсам түлкі өрлеп кұтылар» деп,
Қанды көз қаңқаң қағып шықса аспанға.
Көре тұра қалады сонда түлкі,
Кұтылмасын білген соң кұр қашқанға.
Аузын ашып, қоқақтап, тісін қайрап,
О да талас қылады шыбын жанға.
Қызық көрер, көңілді болса аңшылар, —
Шабар жерін қарамас жығылғанға.
Қырық пышақпен қыржындап тұрған түлкі,
Одағы осал жау емес қыран лаңға.
Сегіз найза қолында, көз аудармай,
Батыр да аял қылмайды ертең таңға.
Қанат, кұйрық суылдап ысқырады,
Көктен қыран сорғалап кұйылғанда.
Жарқ-жүрқ етіп екеуі айқасады,
Жеке батыр шыққандай қан майданға
Біреуі көк, біреуі жер тағысы.
Адам үшін батысып қызыл қанға.
Қар аппак, бүркіт қара, түлкі қызыл,

Ұқсайды қаса сұлу шомылғанға.
Қара шашын көтеріп екі шынтақ,
О да бұлж-бұлж етпей ме сыйпағанда,
Аппақ ет, қып-қызыл бет, жап-жалаңаш,
Қара шаш қызыл жүзді жасырғанда.
Күйеуі ер, қалыңдығы сұлу болып,
Және ұқсар, тар төсекте жолығысқанға.
Арт жағынан жаурыны бұлкілдейді,
Қыран бүктеп астына дәл басқанда.
Кұсы да иесіне қоразданар,
Алпыс екі айлалы түлкі алғанда.
«Үйірімен үш тоғыз» деп жымындап,
Жасы үлкендер жанына байланғанда.
Сілке киіп тымақты, насыбайды
Бір атасын көңілің жайланғанда.
Таудан жиде тергендей ала берсе,
Бір жасайсың құмарың әр қанғанда.
Көкіректе жамандық еш ниет жоқ,
Аң болады кеңесің құс салғанда.
Ешкімге зыяны жоқ өзім көрген,
Бір қызық ісім екен сұм жалғанда.
Көкірегі сезімді, көңілі ойлыға,
Бәрі де анық тұрмай ма ойланғанда?
Ұқпассың, үстірт қарап бұлғақтасаң,
Суретін көре алмассың, көң бақпасаң.
Көлеңкесі түседі — көкейіңе,
Әр сөзін бір ойланып, салмақтасаң,
Мұны оқыса жігіттер, аңшы оқысын,
Біле алмассың, құс салып дәм татпасаң.

ҚАҚТАҒАН АҚ КҮМІСТЕЙ 1882

Қақтаған ақ күмістей кең мандайлы,
Аласыз қара көзі нұр жайнайды.
Жіңішке қара қасы сызып қойған.
Бір жаңа ұқсатамын туған айды.

Маңдайдан тура түскен қырлы мұрын,
Ақша жүз, ал-кызыл бет тіл байлайды.
Аузын ашса, көрінер кірсіз тісі,
Сықылды қолмен тізген іш қайнайды.

Сөйлесе, сөзі әдепті һәм мағыналы,
Күлкісі бейне бұлбұл кұс сайрайды.
Жұп-жұмыр, ақ торғындай мойыны бар,
Үлбіреген тамағын күн шалмайды.

Тақтайдай жауырыны бар, иығы тік,
Екі алма кеудесінде қыйсаймайды.
Сорақы ұзын да емес, қысқа да емес;
Нәзік бел тал шыбықтай бұрандайды.

Етіндей жас баланың білегі бар.
Әжімсіз ақ саусағы іске ыңғайлы,
Қолаң қара шашы бар жібек талды,
Торғындай толқындырып көз таңдайды.

Қандай қызда ләззат бар жан татпаған?!
Сұлуы бұл заманның тек жатпаған;
Он сегіз, он тоғызға келгеннен соң,
Алмасы өкпе болар қол батпаған.

Бұлардың кей бірінің мінездері,
Ешнәрсе көрмегенсіп, бұртақтаған;
Кейбірі, жайдары, ашық боламын деп,
Орынсыз адамдармен жыртақтаған.

Әуелден сұлу жайы бізге мәлім,
Жігітті жұрт мақтаған, қыз жақтаған;
Кей жігіт арсыздықпен ұятсынбай,
Қолы жетпес нәрсеге тыртақтаған.

Орынды іске жүріп ой таппаған,
Не болмаса, жұмыс қып мал таппаған.
Қасиетті болмайды ондай жігіт,
Әншейін кұр бекерге бұлтақтаған.

1884

АТТЫҢ СЫНЫ

Шоқпардай кекілі бар қамыс құлақ,
Қой мойынды, қоян жақ, бөкен қабақ;
Аузы-омыртқа шығыңқы, майда жалды,
Ой желке, үңірейген болса сағақ.

Теке мұрын, салпы ерін, ұзын тісті.
Қабырғалы, жотасы болса күшті.
Ойынды еті бөп-бөлек, омыраулы,
Тояттаған бүркіттей салық төсті.

Жуан, тақыр бақайлы, жұмыр тұяқ,
Шынтағы қабырғадан тұрса аулақ.
Жерсоғарлы, сіңірлі, аяғы тік,
Жаурыны етсіз жалпақ тақтайдай-ақ.

Кең сауырлы, тар мықын қалбағайлы,
Алды-арты бірдей келген ерге жайлы.
Күлте күйрық, қыл түбі әлді келіп,
Көтендігі шығыңқы, аламайлы.

Уршығы төмен біткен, шақпақ етті,
Өзі санды, дөңгелек желсе көтті.
Сырты қысқа, бауыры жазық желіп,
Арты талтақ, ұмасы үлпершекті.

Шідерлігі жуандау, бота тірсек.
Бейне жел, тынышты, екпінді мініп жүрсек.
Екі көзін төңкеріп, қабырғалап,
Белдеуде тыныш тұрса, байлап көрсек.

Тығылмай һәм сүрінбей жүрсе көсем,
Иек қағып, еліріп, жүрсе әсем,
Шапса жүйрік, мінсе берік, жуан жуас,
Разы емен, осындай ат мінбесем.

Аяңы тымақты алшы кигізгендей,
Кісіні бұл-бұл-қағып жүргізгендей.
Шапқан атқа жеткізбес бөкен желіс,
Ыза қылдың қолыма бір тигізбей.

1884

ЖАЗ

Жаздыгүн шілде болғанда,
Көкорай, шалғын, бәйшешек
Ұзарып, өсіп толғанда;
Күркіреп жатқан өзенге,
Көшіп ауыл қонғанда;
Шұрқырап жатқан жылқының
Шалғыннан жүні қылтылдап,
Ат, айғырлар, биелер
Бүйірі шығып, ыңқылдап,
Суда тұрып шыбындап,
Күйрығымен шылпылдап,
Арасында құлын-тай
Айнала шауып бұлтылдап,
Жоғары төмен үйрек, қаз
Ұшып тұрса сымпылдап.
Қыз-келіншек үй тігер,
Бұрала басып былқылдап;
Ақ білегін сыбанып,
Әзілдесіп сыңқылдап.
Мал ішінен айналып,
Көңлі жақсы жайланып,
Бай да келер ауылға,

Аяңшылы жылпылдап,
Сабадан қымыз құйдырып,
Ортасына қойдырып,
Жасы үлкендер бір бөлек
Әзілдесіп сылқылдап.
Жалшы алдаған жас бала,
Жағалайды шешесін:
Ет әпер деп қыңқылдап.
Көлеңке қылып басына,
Кілем төсеп астына,
Салтанатты байлардың
Самауары бүрқылдап.
Білімділер сөз айтса,
Бәйге атындай аңқылдап,
Өзгелер басын изейді,
«Әрине» деп мақұлдап.
Ақ көйлекті, таяқты
Ақсақал шығар бір шеттен:
«Малыңды әрі қайтар» деп,
Малшыларға қаңқылдап.
Бай «Байғұсым десін» деп,
Шақырып қымыз берсін деп,
Жарамсақсып, жалпылдап,
Шапандарын белсенген,
Асау мініп теңселген,
Жылқышылар кеп тұрса,
Таңертеңнен салпылдап.
Мылтық атқан, кұс салған,
Жас бозбала бір бөлек,
Су жағалап қутыңдап.
Қайырып салған көк кұсы,
Көтеріле бергенде
Қаз сыпырса жарқылдап,
Өткен күннің бәрі ұмыт
Қолдан келер қайрат жоқ.
Бағанағы байғұс шал

Ауылда тұрып күледі,
Қошемет қылып қарқылдап.

1884

ҚЫС

Ақ киімді, денемі, ақ сақалды,
Соқыр, мылқау, танымас, тірі жанды,
Үсті-басы ақ қырау, түсі суық,
Басқан жері сықырлап келіп қалды.

Дем алысы — үскірік, аяз бен қар,
Кәрі құдаң қыс келіп әлек салды.
Ұшпадай бөркін киген оқшырайтып,
Аязбенен қызарып ажарланды.

Бұлттай қасы жауып екі көзін,
Басын сілксе, қар жауып, мазаңды алды.
Бурадай бұрқ-сарқ етіп долданғанда,
Алты қанат ақ орда үй шайқалды.

Әуес көріп жүтірген жас балалар,
Беті-қолы домбығып үсік шалды.
Шидем мен тон қабаттап киген малшы,
Бет қарауға шыдамай теріс айналды.

Қар төпкенге қажымас, қайран жылқы,
Тыйтығы кұруына тез тақалды.
Қыспен бірге тұмсығын салды қасқыр,
Малшыларым, қор қылма, итке малды.

Соныға малды жайып, күзетіңдер,
Ұйқы өлтірмес, қайрат қыл, бұз қамалды;
Ит жегенше Қоңдыбай, Қанай жесін,
Құр жібер мына ант ұрған кәрі шалды.

1888

ЖІГІТ СӨЗІ

Айттым сәлем, қалам қас,
Саған кұрбан мал мен бас,
Сағынғанда сені ойлап,
Келер көзге ыстық жас.
Сенен артық жан тумас,
Туса туар, артылмас.
Бір өзіңнен басқаға
Ынтықтығым айтылмас,
Асыл адам айнымас,
Бір бетінен қайрылмас.
Көрмесем де, көрсем де
Көңілім сенен айрылмас.
Көзім жатқа қарамас,
Жат та маған жарамас,
Тар төсекте төсінді
Искер ме едім жалаңаш!!
Иығымда сіздің шаш,
Айқаласып тай-талас.
Ләззет алсақ болмай ма,
Көз жұмулы көңіл мас.
Сізде сымбат, бізде ықлас,
Осы сөзім бәрі рас.
Сіздей жардың жалғанда
Қызығына жан тоймас,
Етің-етке тигенде,
Демің тиіп сүйгенде,
Тән шымырлап, бой еріп,
Ішім оттай күйгенде.
Жүрек балқып игенде,
Ішкі сырды түйгенде.
Іздеп табар сұңқармын,
Жарастықты шүйгенде,
Қылығыңда жоқ оғат,
Қарап тойман жүз қабат.

Ыстық тартып барасың,
Бір сағаттан бір сағат.
Сіз қырғауыл жез қанат,
Аш, бетінді бір қарат,
Жақындай бер, жуықтап,
Тамағыңнан айқалат!..

1889

ҚЫЗ СӨЗІ

Қыйыстырып мақтайсыз,
Ойласаң, не таппайсыз?
Бізде ерік жоқ, өзің біл,
Әлденеге бастайсыз?!

Бізде әркімді байқаймыз,
Тап бергеннен тайқаймыз.
Сіздей асыл кез болса,
Қайтіп басты шайқаймыз.

Ақылыңа сөзің сай,
Сіз жалын шоқ, біз бір май;
Ыстық сөзің кірді ішке,
Май тұра ма шыжымай.

Қабыл көрсең көңілім жай,
Тастап кетсең, апырмай,
Ит, қор адам болар ма.
Бұл жалғанда сорлыңдай?!

Тілегімді бермесең,
Амалың не жерлесең?
Үйір қылма бойыңа,
Шыны жақсы көрмесең!

Қайғың болар шермен тең,
Қара көңлім жермен тең.
Сенсіз маған жат төсек,
Болар бейне көрмен тең.

Сіз бір сұңқар шаһбаз,
Жер жүзінен алған баж.
Біздей ғарып есепсіз
Есігіңде жүр мұқтаж.

Көңлің тұрса бізді алып,
Шыныменен қозғалып: —
Біз қырғауыл, сіз түйғын,
Тояттай бер, кел де алып.

Тал жібектей оралып,
Гүл шыбықтай бұралып,
Салмағыңнан жаншылып,
Қалсын кұмар бір қанып.

Мұны жаздым ойланып,
Ойда бардан толғанып.
Кірсе ішіңе оқый бер,
Бозбалалар қолға алып.

Мұны оқыса, кім танып,
Жүрегіне от жанып,
Сөзді ұғарлық жан тапса,
Айтса жарар, ән салып.

Өлең жыйған тырбанып,
Ән үйренген ырғалып,
Сорлы Көкбай қор болды-ау,
Осыншадан кұр қалып.

1889

БІЛЕКТЕЙ АРҚАСЫНДА ӨРГЕН БҰРЫМ

Білектей арқасында өрген бұрым,
Шолпысы сылдыр қағып жүрсе ақырын.
Қамшат бөрік, ақ тамақ, қара шашты,
Сұлу қыздың көріп пе ең мұндай түрін?

Аласы аз қара көзі айнадайын,
Жүзіңе ыстық тиіп салған сайын;
Үлбіреген ақ етті, ашық жүзді,
Тісі әдемі көріп пе ең қыздың жайын?

Бұраң бел, бойы сұлу, кішкене аяқ,
Болады осындай қыз некен-саяқ;
Піскен алма секілді тәтті қызды
Боламын да тұрамын көргендей-ақ.

Егерде қолың тисе білегіңе
Лүпілдеп қан соғады жүрегіңе,
Бетінді таяп барсаң тамағына,
Шымырлап, бу енеді сүйегіңе.

ЖАЗҒЫТҰРЫ

1889

Жазғытұры қалмайды қыстың сызы,
Масатыдай құлпырар жердің жүзі.
Жан-жануар, адамзат анталаса,
Ата-анадай елжірер күннің көзі.

Жаздың көркі енеді жыл кұсымен,
Жайраңдасып жас күлер кұрбысымен;
Көрден жаңа тұрғандай кемпір мен шал
Жалбаңдасар өзінің тұрғысымен.

Қырдағы ел ойдағы елмен араласып,
Күлімдесіп, көрісіп, құшақтасып;
Шаруа қуған жастардың мойны босап,
Сыбырласып, сырласып, мауқын басып.

Түйе боздап, қой қоздап — қорада шу,
Көбелек пен кұстар да сайда ду-ду.
Гүл мен ағаш майысып қарағанда,
Сыбдыр қағып, бұрандап ағады су.

Көл жағалап мамырлап қу менен қаз,
Жұмыртқа іздеп, жүгіріп балалар мәз;
Ушқыр атпен зырлатып тастағанда,
Жарқ-жүрқ етіп ілінер көк дауылпаз.
Кұс қатарлап байланған қанжығаға,
Қыз бұрандап жабысып, қылады наз.

Жазға жақсы киінер қыз-келіншек,
Жер жүзіне оң берер гүл, бәйшешек.
Қырда торғай сайраса, сайда бұлбұл,
Таудағы әнін қосар байғыз, көкек.
Жаңа бұлмен жамырап сәудегерлер,
Дыйқаншылар жер жыртып, егін егер.
Шаруаның біреуі екеу болып,
Жаңа төлмен көбейіп дәулет өнер.

Безендіріп жер жүзін тәңрім шебер,
Мейрбандық, дүниеге нұрын төгер.
Анамыздай жер иіп емізгенде,
Бейне әкендей үстіңе аспан төнер.

Жаз жіберіп, жан берген кара жерге.
Рахметіңе алланың көңіл сенер;
Мал семіреді, ақ пенен ас көбейер,
Адамзаттың көңлі өсіп көтерілер.

Қара тастан басқаның бәрі жадырап,
Бір сараннан басқаның пейлі енер.
Тамашалап қарасаң тәңрі ісіне,
Бойың балқып, ериді, іште жігер.

Кемпір-шал шуақ іздеп, бала шулар,
Мал мазатсып, қуанып, аунап-қунар.
Жыршы құстар әуеде өлең айтып,
Қыйқу салар көлдегі қаз бен қулар.

Күн жоқта кісімсінер жұлдыз бен ай,
Ол қайтсін қара түнде жарқылдамай;
Таң атқан соң шығарын күннің біліп,
Өңі қашып бола алмас бұрынғыдай.

Күн — күйеу, жер — қалыңдық сағынышты,
Құмары екеуінің сондай күшті,
Күн қырындап жүргенде, көп қожандап,
Күйеу келді, ай, жұлдыз көтін қысты.

Ай, жұлдызға жылы жел қабар беріп,
Жан-жануар қуанар тойға еліріп;
Азалы ақ көрпесін сілке тастап,
Жер күлімдер, өзіне шырақ беріп.

Күн күйеуін жер көксеп ала-қыстай,
Біреуіне біреуі қосылыспай;
Көңілі күн лебіне тойғаннан соң,
Жер толықсып, түрленер тоты құстай.

Адам тіктеп көре алмас күннің көзін,
Сүйіп, жылып тұрады жан лебізін;
Қызыл арай сары алтын шатырына
Күннің кешке кіргенін көрді көзім.

ҚЫЗАРЫП, СҰРЛАНЫП

Қызарып, сұрланып,
Лүпілдеп жүрегі;
Өзгеден ұрланып,
Өзді-өзі керегі.

Екі ғашық кұмарлы
Бір жолдан қайта алмай;
Жолықса ол зарлы,
Сөз жөндеп айта алмай.

Аяндап ақырын,
Жүрекпен алысып;
Сыбдырын, тықырын,
Көңілмен танысып.

Дем алыс ісініп,
Сауғасы суынып;
Белгісіз қысылып,
Пішіні құбылып,

Иығы тиісіп,
Тұмандап көздері
Үндемей сүйісіп,
Мас болып өздері,

Жанында жапырақ,
Үстінде жұлдыз да;
Елбіреп қалтырап,
Жігіт пен ол қыз да.
Өзге ойдан тыйылып,
Бірімен бірі әуре,
Жүрекке құйылып,
Жан рахат бір сәуле.

Жүрегі елжіреп,
Буындар босанып;
Рахатпен әлсіреп,
Көзіне жас алып.

Жүйрік тіл, терең ой,
Сол күнде қайда едің?
Ғашыққа мойын қой,
Жеңілдің, жеңілдің!

КӨЗІМНІҢ ҚАРАСЫ

1891

Көзімнің қарасы,
Көңлімнің санасы.
Бітпейді ішімде
Ғашықтың жарасы.

Қазақтың данасы, —
Жасы үлкен ағасы,
«Бар» демес сендей бір
Адамның баласы.

Жылайын, жырлайын
Ағызып көз майын.
Айтуға келгенде
Қалқама сөз дайын.

Жүректен қозғайын,
Әдептен озбайын.
Өзі де білмей ме,
Көп сөйлеп созбайын,

Терендеп қарайсың,
Телміріп тұрмайсың,
Биқабар жүргенсіп,
Бек қатты сынайсың.

Сан кісі мұңайсын,
Сабырмен шыдайсың;
Күйемін, жанамын,
Еш рақым қылмайсың.

Ақылсыз би болмас,
Сәулесіз үй болмас,
Жүректе оты жоқ,
Адамда мый болмас.

Шын ғашық сый болмас,
Сый болса сыр болмас,
Арызымды айтайын,
Құй болар, құй болмас.

Кең маңдай қалың шаш
Я бір кез, я құлаш,
Ақ тамақ, қызыл жүз,
Қарағым, бетінді аш!

Қара көз, имек қас,
Қараса жан тоймас,
Аузың бал қызыл гүл,
Ақ тісің кір шалмас.

Қыр мұрын, қыпша бел,
Солқылдар соқса жел.
Ақ етің үлбіреп,
Өзгеше біткен гүл.

Қарағым бермен кел,
Бізге де көңлің бөл!
Қалқамның нұсқасын
Көр, көзім, бір кенел!

Қайғың — қыс, жүзің — жаз,
Боламын көрсем мәз.
Күлкіңіз бойды алар,
Бұлбұлдай шықса әуез.

Кісімсіп дүрдараз,
Бұрандап қылма наз.
Мал түгіл басымды
Жолыңа берсем де аз.

Исің гүл аңқыған,
Нұрың күн шалқыған,
Көргенде күй еріп,
Сүйегім балқыған.

Қаяусыз қалпыңнан,
Өзі артық даңқыңнан,
Қызыл тіл шыға алмас,
Мақтаудың шартынан.

Сенсің — жаң ләззеті!
Сенсің — тән шәрбеті!
Артықша жаратқан —
Алланың рахматы.

Көрік — тәңрі дәулеті,
Қылса ұнар құрметі.
Сұлуды сүймектік —
Пайғамбар сундеті.

Не десем, саған еп,
Ғашығың қайғы жеп.
Өртенген жүрекке
Бір көрген болар сеп.

Біздерде ғашық көп,
Қайсысы саған дөп.
Жөндеп те айтпадым,
Жүрегім лүпілдеп.

Назыңа кім шыдар?!
Бұрандап жүр шығар.
Қасқая күлгені
Қылады тым құмар.

Ер емес қымсынар,
Әркім-ақ ұмсынар.
Құдай-ау, бұл көңілім,
Күн бар ма бір тынар?!

1891

ОСПАНҒА

Жайнаған туың жығылмай,
Жасқанып жаудан тығылмай,
Жасаулы жаудан бұрылмай,
Жау жүрек, жомарт құбылмай,
Жақсы өмірің бұзылмай,
Жас қуатың тозылмай,
Жалын жүрек суынбай,
Жан біткеннен түңілмей,
Жағалай (жайлау дәулетің
Жасыл шөбі қуармай,
Жарқырап жатқан өзенің
Жайдақ тартып суалмай,
Жайдары жүзің жабылмай,
Жайдақтап қашып сабылмай,
Жан біткенге жалынбай —
Жақсы өліпсің япырмай!..

ҒАШЫҚТЫҢ ТІЛІ — ТІЛСІЗ ТІЛ

Ғашықтың тілі — тілсіз тіл,
Көзбен көр де, ішпен біл,
Сүйісер жастар қате етпес,
Мейлің инан, мейлің құл!

Ол тілге едік онтайлы,
Қарыпсыз біліп сондайды.
Біліп-ақ ұғып қоюшы ек,
Енді ішіме қонбайды...

1894

ӘСЕМПАЗ БОЛМА ӘРНЕГЕ

Әсемпаз болма әрнеге,
Өнерпаз болсаң, арқалан,
Сен де бір кірпіш дүниеге,
Кетігін тап та бар қалан!

Қайрат пен ақыл жол табар,
Қашқанға да қуғанға.
Әділет, шапқат кімде бар,
Сол жарасар туғанға.

Бастапқы екеу соңғысыз,
Біте қалса қазаққа,
Алдың — жалын, артың — мұз,
Барар едің қай жаққа?

Пайданы көрсең, бас ұрып,
Мақтанды іздеп қайғы алма!
Мінінді ұрлап жасырып,
Майданға түспей бәйгі алма!

Өзінде бармен көзге ұрып,
Артылам деме өзгеден;
Күндестігін көздырып,
Азапқа қалма езбеден!

Ақырын жүріп, анық бас,
Еңбегің кетпес далаға,
Ұстаздық қылған жалықпас
Үйретуден балаға.

1894

ЫСЫТҚАН, СУЫТҚАН

Ысытқан, суытқан
Бойыңды бір көңіл.
Дүниені ұмытқан
Құмарың тозар біл.

Әуелгі кезінде
Қайтпаған көңілдің,
Есепте өзің де
Түрінен өмірдің.

Бір жақсы күнім деп,
Қызықпен сөйлесіп,
Артынан «ол нем?» деп,
Ұялып кезнесіп

Бір ақымақ әңгіме
Сықылды көрінер,
Онысын өзгеге
Айтуға ерінер.

Айтуға білсе, ерінбес,
Надандықпен жеңілмес,
Білген кісі айтса оған,
Надандығы кемімес.

1894

ЕСКІЛІК КИІМІ

Ойланып ойға кеттім жүз жылғы өткен,
Тон қабаттап кигенім шидем шекпен.
Жейде-дамбал ақ саңнан, жарғақ шалбар.
Жырым балақ, матамен әдіптеткен.

Мықшыйма аяғымда былғары етік,
Киіз байпақ тоңдырмас ызғар өтіп.
Үлкен кісе белімде жез салдырған,
Шақпағым, дәндәкуім жарқ-жүрқ өтіп.

Күләпәра бастырған пұшпақ тымақ,
Ішкі бауын өткізген тесік кұлақ.
Тобылғыдан кесіп ап, жіппен қадап,
Артын белге қыстырған бәрі кұрысқақ.

Қалмақы қара үзеңгі, биік қасты ер,
Қанжығамда байлаулы жіптен шідер;
Жарғақ жастық көпшігім, жезді пыстан,
Бір келісті саймашы топқа мінер.

1894

БІР СҰЛУ ҚЫЗ ТҰРЫПТЫ ХАН ҚОЛЫНДА

Бір сұлу қыз тұрыпты хан қолында,
Хан да жанын қыяды қыз жолында;
Алтын-күміс кигені, қамқа, торғын,
Күтуші қыз, келіншек жүр соңында.

Деген сөз «бұқа буға, азбан дуға»,
Хан қарық боп, түсіп жүр айкай шуға,
«Етімді шал сыйпаған күрт жесін» деп,
Жартастан қыз кұлапты терең суға,

Сән-салтанат жұбатпас жас жүректі,
Кім де болса тұрғысын көксемекті.
Мезгілі өткен, дәуренді қуалаған
Не қылсын бір қартайған қу сүйекті!?

Кәрі, жас дәурені өзге тату емес,
Епке көнер ет жүрек сату емес.
Кім де кім үлкен болса екі мүшел,
Мал беріп алғанменен қатын емес.

Есерлер жас қатынды тұтады екен,
Жас қайғысын білдірмей жұтады екен.
Ортасында бұлардың махаббат жоқ,
Тұсап қойып, қашырап бұқа ма екен?

Бай қартайса, малына берер шылбыр,
Мал өмірді жаңғыртпас, кұдай ұрғыр!
Біреудің қызын алып малға сатып,
Баяғыны іздеген қандай кұрғыр?!

«Қатыным қалай» демес ақсақал бай,
Сонымен дос болып жүр, япырым-ай!
Қу қатының майысса мәз боласың,
Шайтанның шәкіртінің қылығын-ай.

Қартаң бай, қатты сақ бол, тілге көнсең,
Мүйіз шығар қатынның тіліне ерсең.
Тіпті оңбассың, өзіңе — өзің мәз боп,
Дастарқан мен қатынды мақтан көрсең.

Кінәсіз бәйбішемен болады араз,
Жастың көңлі жылымас, ол өзіне аз.
Біреуі көг балдырған, бірі курай
Бір жерге қосыла ма қыс пенен жаз?

Үнем болмас күйрықты бұлғақтатқан,
Сауырсына шапақтап сүйіп жатқан.
Екі көңіл арасы жылшылық жер.
Оны қайтіп қосады ол ант-атқан.

ҚҰЛАҚТАН КІРІП, БОЙДЫ АЛАР

Құлақтан кіріп, бойды алар
Жақсы ән мен тәтті күй.
Көңілге түрлі ой салар.
Әнді сүйсең, менше сүй!

Дүние ойдан шығады,
Өзімді өзім ұмытып;
Көңлім әнді ұғады,
Жүрегім бойды жылытып.

Аңсаған шөлде су тапса,
Бас қоймай ма бастауға?
Біреу түртсе, я қакса,
Бой тоқтамас жасқауға.

Бір күйгізіп, сүйгізіп,
Ескі өмірді тіргізер.
Өмір тонын кигізіп.
Жоқты бар ғып жүргізер.

Есіткендей болады,
Құлағым ескі сыбырды;
Ескі ойға көңлім толады,
Тіріліп өткен кұрғырды.

Ішіп терең бойлаймын
Өткен күннің уларын.
Және шын деп ойлаймын
Жұрттың жалған шуларын.

Тағы сене бастаймын
Күнде алдағыш куларға,
Есім шығып қашпаймын,
Мен ішпеген у бар ма?

1987

ЖЕЛСІЗ ТҮНДЕ ЖАРЫҚ АИ

Желсіз түнде жарық-ай
Сәулесі суда дірілдеп,
Ауылдың жаны терең сай,
Тасыған өзен күрілдеп.
Қалың ағаш жапрағы
Сыбырласып өзді-өзі.
Көрінбей жердің топрағы
Құлпырған жасыл жер жүзі.
Тау, жаңғырып ән қосып,
Үрген ит пен айтаққа,
Келмеп пе едің жол тосып,
Жолығуға аулаққа.
Таймаңдамай тамжылып,
Бір суынып, бір ысып.
Дем ала алмай дамыл ғып,
Елең қағып бос шошып.
Сөз айта алмай бөгеліп,
Дүрсіл қағып жүрегі;
Тұрмап па еді сүйеніп,
Тамаққа кіріп иегі?!

1898

ТОТЫ ҚҰС ТҮСТІ КӨБЕЛЕК

Тоты құс түсті көбелек
Жаз сайларда гулемек,
Бәйшешек солмақ, күйремек,
Көбелек өлмек, сиремек.
Адамзатқа не керек?
Сүймек, сезбек, киінбек,
Харакәт қылмақ, жүгірмек,
Ақылмен ойлап сөйлемек.
Әркімді заман сүйремек,
Заманды қай жан билемек?

Заманға жаман күйлемек,
Замана оны илемек!

1902

ҚАРАҢҒЫ ТҮНДЕ ТАУ ҚАЛҒЫП

Қараңғы түнде тау қалғып,
Ұйқыға кетер балбырап.
Даланы жым-жырт дел-сал қып,
Түн басады салбырап.
Шаң шығармас жолдағы,
Сілкіне алмас жапрақ.
Тыншығарсың сендағы,
Сабыр қылсаң азырақ.

1893

ДҰҒА

Өмірде ойға түсіп кем-жетігің,
Тулағыш мінезің бар, жүрек, сенің
Сонда сенің отыңды басатұғын
Осы өлең — оқыйтұғын дұғам менің.
Ішінде бір қуаты барға ұқсайды,
Тірі сөздің жаны сол — айрылмайды.
Қасиетті напасы желдей есіп,
Қайнап тұрған ыстық қан салқындайды.
Жаныңның ауыр жүгі жеңілгендей,
Көңілден көрнеген кек кемігендей.
Болады жылауға да, күлуге де,
Жүректің басынан у төгілендей.

1897

ТЕРЕКТИҢ СЫЙЫ

Асау Терек¹ долданып, буырқанып,
Тауды бұзып жол салған, тасты жарып.
Арыстанның жалындай бұйра толқын,
Айдаһардай бүктеліп жүз толғанып.

¹ Кавказдағы Каспий теңізіне құятын өзен.

Кавказдан¹ шықты жайнап, қылып у шу.
Түзу жерден жол кернеп, ұлғайды су.
Қалың қайрат бойында беті күліп
Момынсынған пішінмен ағады — ку.

— «Кавказдай кұзда туған перзентіңмін,
Бұлттың сүтін ішіп ер жеткенмін.
Қазбектен² ағам, сені көкसेп шығып,
Кім қақтықса, жолымда күйреткенмін,

Зор кеуде адамзаттың айласына
Көнбей бүгін күшімді көрсеткенмін.
Екі езуім көпіріп айғайласам,
Шын кұтырсам, шың тасты тербеткенмін.

Аптығып, асау інің келді, ақсақал!
Тау, тасқа, адамзатқа салып жанжал,
Дем алайын деп келдім, аш қойныңды,
Сәлем-сауқат әкелдім, қош көріп ал!

Әкелген бұғы менен маралым бар,
Адамнан тартып алған көп малым бар.
Ер-тоқымы, атымен, қаруымен,
Ер шеркесті әкелген амалым бар.

«Мұның бәрі — тартуым сізге» дейді,
«Ақылыңды айт, ақсақал, бізге» дейді.
«Бақша, зауат жайларды қылдым талқан,
Әрбір бай жалдап жатыр жүз кедейді».
Қартаң Каспий қалғыған бойыменен
Терекке көзін ашып үндемейді.

1 Қара теңіз бен Каспий теңізінің арасындағы зеңгір таудың аты.

2 Кавказдағы ең зәулім шыңның бірі.

— «Азыркандың — білемін, ақсақал шал!
Тентегіңнің сөзіне кұлағың сал!
Қазақ-орыс қатыны, бір сұлуды,
Әкеліп ем, қайтейін, оныдағы ал!»

Кәрі Каспий қара көк көзін ашты,
Жылы жүзбен Терекке амандасты.
Жыбыр қағып, қозғалып, сылқ-сылқ күліп,
Қатынды алды, қытықсыз, араласты.

1898

ЖАЛАУ

Жалғыз жалау жалтылдап,
Тұманды теңіз өрінде...
Жат жерде жүр не тындап?
Несі бар туған жерінде?

Ойнақтап, толқып, жел гулеп,
Майысар дінгек сықырлап...
Ол жүрген жоқ бақ іздеп,
Қашпайды бақтан бойды ұрлап.

Астында дария көк майдан,
Үстінде сәуле алтын күн.
Қарашы, ол, бүлк кұдайдан
Сұрайды дауыл түні, күн.

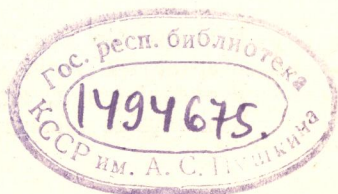
1899

ЖАРТАС

Қонады бір күн жас булт,
Жартастың төсін кұшақтап.
Жөнелді ертең, қалды үміт,
Көк жүзіне ойнақтап.

Ажымды жүзі тершіген
Кәрі жартас таң қапты,
Бәрі осы-ау деп қыз деген
Томсарып тұрып жылапты.

1899

МАЗМҰНЫ

	Беті
Қан сонарда	3
Қақтаған ақ күмістей	4
Аттың сыны	6
Жаз	7
Қыс	9
Жігіт сөзі	10
Қыз сөзі	11
Білектей арқасында өрген бұрым	13
Жазғытұры	13
Қызарып, сұрланып	16
Көзімнің қарасы	17
Оспанға	20
Ғашықтың тілі — тілсіз тіл	21
Әсемпаз болма әрнеге	21
Ысытқан, суытқан	22
Ескілік киімі	23
Бір сұлу қыз тұрыпты хан қолында	23
Құлақтан кіріп, бойды алар	25
Желсіз түнде жарық ай	26
Тоты құс түсті көбелек	—
Қараңғы түнде тау қалғып	27
Дұға	—
Теректің сыйы	—
Жалау	29
Жартас	—

МАЗМҰНЫ

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

АБАИ

Избранные стихи

На казахском языке

Редактор *Б. Кенжебаев*

Подписано к печати 29|I-1944 г. УГ00413.
Издательский № 233. Объем, 2 п. л., уч. авт. л. 1,25.
Тираж 5000. Цена 60 коп.

г. Алма-Ата, Гостипография № 2. Зак. № 140